

DÖMÖTÖR ILDIKÓ

Egy katolikus angol utazónő Magyarországon

Julia Byrne nyugat-magyarországi emlékei 1867-ből

Mrs William Pitt Byrne angol utazónő 1867-ben látogatott el Magyarországra, és két évvel később utazási emlékeit könyv formájában jelentette meg. *A Pictures of Hungarian Life*¹ című műve részletesen ismerteti nyugat-magyarországi utazásának főbb állomásait, bemutatja azokat az embereket, akikkel az út során megismerkedett, illetve szemlélteti a Magyarországról és a magyarokról kialakított képét. A könyv elemzése során arra keresem a választ, hogy mi érdekelte legjobban Julia Clara Byrne-t magyarországi tartózkodása alatt. Témaválasztása ugyanis sokat elárul személyiségéről, bizonyítva, hogy az utazási emlékkönyv nemcsak egy idegen ország megismeréséről szól, hanem bizonyos mértékig önéletrajzi jellegű. Tanulmányom másik fontos szempontja az, hogy hangsúlyozzam Mrs Byrne katolikus hátterét és ennek megfelelően a magyarországi katolikus központok iránti érdeklődését.

Julia Clara Byrne azon kevés angol utazónők közé tartozott, akik a 19. században Magyarországon megfordultak, és élményeiket papírra vetették. Sajnos útleírása eddig nem sok figyelmet kapott: Frank Tibor röviden jellemezte művét az 1860-as évekről szóló könyvében,² illetve Thomas Kabdebo megemlítette utazását a történelmi Magyarországra látogató európai utazókról szóló összefoglalójában.³ Mrs Byrne útleírása nem annyira ismert, mint Julia Pardoe élménybeszámolója, az 1840-ben megjelent *The City of the Magyar, or, Hungary and her Institutions in 1839–1840*.⁴ Ez a legtöbbet idézett és tanulmányozott utazási beszámoló,⁵ mely a 19. században született angol női író tollából. Annak ellenére, hogy számos tanulmány foglalkozott már a 19. századi angol utazók és utazónők írásos emlékeivel,⁶

¹ Byrne, Mrs William Pitt: *Pictures of Hungarian Life*. London, 1869. Az idézeteket saját fordításomban közlöm.

² Frank, Tibor: *Picturing Austria-Hungary – The British perception of the Habsburg Monarchy 1865–70*. Colorado, 2005. 108.

³ Kabdebo, Thomas: *Eastern Europe, Pre-World War II*. In: Speake, Jennifer (ed.): *Literature of Travel and Exploration: An Encyclopedia*. New York, 2003. 372.

⁴ Miss Pardoe: *The City of the Magyar, or, Hungary and her Institutions in 1839–1840*. London, 1840. Vol. 1-3. Ennek a könyvnek az első két kötetét magyarul is elérhető. Pardoe, Julia: *A magyarok városa I-II – Magyarország és intézményei*. Gödöllő, 2015.

⁵ Lásd például: Dömötör Ildikó: *Magyarország egy angol úri hölgy szemszögéből – Julia Pardoe útleírása 1839-40-ből*. Korall, 16. évf. (2015) 60. sz. 95–110.; Milutinovits László: *Julia Pardoe – Gyorsparaszttal Magyarországon*. Élet és Tudomány, 61. évf. (2006) 49. sz. 1549–1551.; Czígány Lóránt – Korompay H. János (szerk.): *Fest Sándor – Skóciai szent Margittól a walesi bárdokig*. Budapest, 2000. 412–414., 470–473.

⁶ Lásd például: Kabdebo, Thomas: *Travellers to Hungary: Blackwell's predecessors*. *The Mayoorth Review*, vol. 9. (1993) 31–48.; Czígány Lóránt: *A magyar irodalom fogadtatása a viktoriánus Angliában 1830–1914*. Budapest, 1976. 89–109.; *Fest Sándor – Skóciai szent Margittól a walesi bárdokig*, 402–417., 464–476.

Julia Clara Byrne könyvét a legtöbb esetben nem tartották említésre méltónak. Ezzel a kritikai elemzéssel ezt a szakirodalmi hiányosságot szándékozom pótolni.

Julia Clara Busk 1819-ben született a költő, Hans Busk (1772–1862) negyedik gyermekeként. Otthon nevelkedett, és több nyelvet is elsajátított. 1842-ben férjhez ment William Pitt Byrne-hoz, aki a *The Morning Post* újság tulajdonosa volt, és két gyermeket neveltek fel. Londoni otthonuk sok társasági eseménynek adott otthont, korabeli hírességek is megfordultak náluk. 1860-ban Julia Byrne áttért a római katolikus hitre. Sok európai országban megfordult, és utazási emlékeit könyv alakban is megjelentette.⁷ Magyarországra valószínűleg 1867-ben látogatott el, és két évvel később, 1869-ben adta ki a *Pictures of Hungarian Life* című beszámolót, melyben élményeit megosztotta a nagyközönséggel. Férjét 1861-ben vesztette el, tehát Magyarországra is William Pitt Byrne nélkül érkezett. Hitvesének újságírói pályafutása ösztönözhetette Julia Byrne-t a publikálásra, és valószínűleg a magabiztosságot sugalló hangnem is a családi háttérnek köszönhető. Mrs Byrne nagyon olvasmányos művet hagyott hátra, amely mutatja, hogy tapasztalt íróként érkezett Magyarországra, és tudatában volt annak, milyen stílusban kell írni egy ilyen művet, hogy könnyen eladható legyen. 1894-ben távozott az élők sorából.⁸

Mrs Byrne 1867-es magyarországi utazása

Julia Clara Byrne és közelebbről meg nem nevezett társasága ősszel látogatott el Magyarországra. Május-június környékén indultak el Angliából, és Bécsben három hetet töltöttek városnézéssel.⁹ Valamikor augusztusban hagyták el a császárvárost, és gőzhajóval érkeztek Magyarország területére.¹⁰ Érintették többek között Pozsonyt, Gyórt, Pannonhalmát, Komáromot, Esztergomot, Visegrádot, Vácot, majd október közepén megérkeztek Pest-Budára.¹¹ A Balaton felé utaztak, végül Sopron következett. Az útleírás sajnos nem tartalmazza látogatásuk pontos időtartamát. Csak annyi derül ki a szövegből, hogy „egy csodálatos őszi estén” vonattal tértek vissza Bécsújhelyből Bécsbe,¹² talán november hónapban.

Julia Byrne, gyakorló római katolikus lévén, sok katolikus érdekltségű helyre jutott el. Segítségére volt egy latin nyelvű ajánlólevél is Wiseman bíboros aláírásával az esztergomi hercegprímásnak címezve.¹³ Ezt „talizmánként” tartotta számon Mrs Byrne, és bízott abban, hogy „minden ajtó ki fog nyílni számukra Magyarországon, mint ahogy a világ számos pontján történt”.¹⁴ Ennek az ajánlólevélnek köszönhetően az esztergomi hercegprímás is fogadta őket. Ez említésre méltó esemény, mert olyan utalást tartalmaz, melyből valószínűsíthető, hogy 1867-ben érkezett Julia Byrne és társasága Magyarországra. Esztergomi látogatásuk során ugyanis megtudták, hogy az esztergomi hercegprímás abban az évben ötvennégy esztendő volt,¹⁵ és az előző év májusában iktatták be hivatalába tízéves győri püspöki szolgálat

⁷ Lásd például: Byrne, Mrs Wm Pitt: *Flemish Interiors*. London, 1856.; Byrne, Mrs Wm Pitt: *Cosas de Espana, Illustrative of Spain and the Spaniards as they are*. London, 1866.

⁸ Mitchell, Rosemary: *Byrne, Julia Clara (1819–1894)*. In: *Oxford Dictionary of National Biography*. Oxford, 2004. <http://www.oxforddnb.com/view/article/4271> (letöltés: 2014. április 17.) doi: 10.1093/ref:odnb/4271

⁹ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 3.

¹⁰ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 7.

¹¹ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 210.

¹² Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 382.

¹³ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 110.

¹⁴ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 46.

¹⁵ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 116.

után.¹⁶ A hercegprímást Simor Ivánként¹⁷ mutatta be az útleírás, de természetesen Simor Jánosról (1813. augusztus 23. – 1891. január 23.) van szó. A Magyar Katolikus Lexikon részben megerősíti, részben cáfolja Julia Byrne információját: Simor János 1857 és 1867 között valóban győri megyés püspökként szolgált, de esztergomi érsekké 1867. január 20-án szentelték fel.¹⁸ Az apró pontatlanságok megkérdőjelezzik, hogy valóban jól emlékezett-e Mrs Byrne a hercegprímás életkorára. Azonban néhány másik esemény szintén az utazás 1867-es dátumát valószínűsíti.

Julia Byrne és társasága Pesten járva többek között felkereste a Nemzeti Színházat, ahol operaelőadáson vettek részt. Magyar művet szerettek volna meghallgatni, de akkor éppen Bellini Alvajáró című operája szerepelt műsoron.¹⁹ Az útleírás tartalmazza az előadás színlapjának másolatát, melyből megtudjuk, hogy egy keddi napon, szeptember 24-én lezajlott előadásról volt szó. A műsorplakát azt is jelzi, hogy 1867 október elsejétől lehetett bérletet venni bizonyos időszakokra. Julia Byrne azzal indokolta a hirdetemény közlését, hogy az olvasó így képet kaphat a magyar nyelvről.²⁰ Ez a plakát is megerősíti, hogy Mrs Byrne és társasága 1867-ben járt Magyarországon. Julia Byrne azt írta, október közepén még Pesten voltak,²¹ ezek szerint Pesten hosszabb ideig tartózkodtak, és a meglátogatott helyszínekről nem időrendi sorrendben adott számot az útleírás.

Az 1867-es évszám a török szultán nyugat-európai utazása kapcsán szerepel a műben. Budai tartózkodása során Mrs Byrne ugyanis eljutott Gül baba sírjához, ahol megtudta, hogy ebben az esztendőben az akkori török szultán fel kívánta keresni ezt a sírhelyet, de végül meggondolta magát, és nem szállt ki a vonatból, mellyel Londonból utazott hazafelé.²² Abdul Aziz oszmán szultán 1867-ben valóban járt Londonban, ahol Viktória királynő fogadta őt, és a Térdszalag rend lovagjává avatta. Párizsban is megállt, itt III. Napóleon meghívására részt vett a párizsi világkiállításon.²³

Vajon miért írt Mrs Byrne a török szultánról, de egy szót sem szólt az 1867-es év nagy eseményéről, a kiegyezésről? Pedig Angliában sokan figyelemmel kísérték ezt a politikai megállapodást, és „potenciális modellként is kezelték az angol-ír viszony tekintetében”. Sőt, még a legfelső politikai szinten is tanulmányozták, ahogy Frank Tibor kutatásából kiderül.²⁴ Az 1867-es esztendő Angliában is fontos volt, különösképpen a választójogi reformot illetően. Ebben az évben fogadták el a *Second Reform Act*et, mely választójogot adott sok városban lakó, munkásosztálybeli férfinak.²⁵ Mrs Byrne azonban erről sem szólt könyvében. A korabeli politikai helyzetet valószínűleg azért nem tartotta említésre méltónak, mert a Julia Byrne-hoz hasonló utazó számára a táj, a régmúlt, a városok és az emberek lényegesebbnek tűnhettek. Az is elképzelhető, hogy Mrs Byrne női olvasói miatt nem szólt a politikáról. Ahogy azt egy másik tanulmányban bemutattam, két évtizeddel korábban Julia Pardoe-t

¹⁶ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 115.

¹⁷ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 126.

¹⁸ Magyar Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/S/Simor.html> (letöltés: 2017. április 21.).

¹⁹ Ezt az operát a pesti Nemzeti Színház 1841-ben mutatta be először magyarul, a pesti Német Színház azonban már 1832-ben műsorára tűzte. Várnai Péter: *Operalexikon*. 1975.

<http://mek.oszk.hu/06600/06654/html/03.htm> (letöltés: 2017. április 21.)

²⁰ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 231–232.

²¹ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 210.

²² Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 222.

²³ Palmer, Alan: *The decline and fall of the Ottoman Empire*. New York, 1992. 137.

²⁴ Frank: *Arthur J. Patterson*, 152.

²⁵ <https://www.britannica.com/topic/Reform-Bill> (letöltés: 2017. június 17.)

foglalkoztatta ugyan Magyarország akkori politikai rendszere, de a magyar országgyűlésről szóló fejezetet lerövidítette, mert ő is attól tartott, hogy olvasóközönségét nem kötné le ez a tárgykör.²⁶

Mrs Byrne római katolikus háttere

Mrs Byrne könyvét Wiseman bíboros emlékének ajánlotta, és azt is tudatta olvasóival, hogy a magyarországi utazás tervét eredetileg Wiseman bíboros dolgozta ki. Julia Byrne hálás szívvel tekintett vissza arra a „bizalomra és barátságra”, mellyel a „türelmes,” „nagylelkű” és „jóakarátú”²⁷ bíboros megtisztelte őt. Nicholas Patrick Stephen Wiseman (1802–1865) az első angliai katolikus bíboros volt a reformáció óta. Ír szülők gyermekeként látta meg a napvilágot, és az 1830-as és 1840-es években tevékenyen vett részt abban, hogy Angliában a római katolikus hit újra elfogadottá váljon. Az *Oxford Movement* elnevezést használják a történészek annak a 19. századi folyamatnak az összegzésére, mely az Anglikán Egyházon belüli katolikus megújulásra utal.²⁸ Ebben az időszakban sokan tértek át a római katolikus hitre,²⁹ többek között Mrs Byrne is.³⁰ IX. Pius pápa 1850-ben eldöntötte, hogy visszaállítja az egyházkerületeket Angliában, és Nicholas Wisemant kinevezte bíborossá és Westminster első érsekévé. Sokan a pápának ezt a lépését pápai agresszióként értelmezték, ezért a pápa és Wiseman érsek szalmából készült képmását nyilvánosan elégették 1850. november 5-én.³¹

Az esztergomi hercegprímás audienciáján a társalgás német nyelven folyt. Simor János érsek valóban nagyra értékelte Wiseman bíboros ajánlólevelét. Mrs Byrne úgy emlékezett vissza, hogy az esztergomi érsek a következőképp fejezte ki tiszteletét az időközben elhunyt westminsteri érsek iránt: „Elérzékenyültem ennek a szeretetre méltó és kiváló főpap kézírásának láttán; ő valóban a mai kor egyik szellemi nagysága volt, és halála pótolhatatlan veszteség még azok számára is, akik nem gyászolják őt személyes barátjukként.”³² Mint ismeretes, Wiseman érsek 1865-ben távozott az élők sorából.³³ Mrs Byrne az audiencia során megtudta, hogy a hercegprímásnak szándékában állt a „katedrális” építésének befejezése,³⁴ illetve a „püspöki palota” helyreállítása.³⁵ Simor érsek valóban befejezte az esztergomi bazilika építését, megalapította a Keresztény Múzeumot, létrehozott egy nagy könyvtárat, a későbbi Érseki Simor Könyvtárat, illetve bővítette a primási palotát.³⁶ Tájékozott volt az angliai

²⁶ Dömötör: *Magyarország egy angol úri hölgy szemszögéből*, 106–107.

²⁷ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, számozatlan oldal.

²⁸ <http://www.puseyhouse.org.uk/what-was-the-oxford-movement.html> (letöltés: 2017. június 18.)

²⁹ Míg 1840-ben körülbelül 700 000 főt számlált az angliai római katolikus közösség, 1851-ben már megközelítőleg 900 000 főre bővült. Cook, Chris: *The Routledge companion to Britain in the nineteenth century, 1815–1914*. London, 2005. 169.

³⁰ 1910-ben egy olyan könyv jelent meg, amely hatvan évre visszamenőleg felsorolta azoknak a fontosabb személyeknek a nevét, akik áttértek a római katolikus hitre. Ez az összeállítás megemlítette Mrs Byrne 1860-as áttérését is, de az indokát nem részletezte. Gorman, W. Gordon (ed.): *Converts to Rome. A biographical list of the more notable converts to the Catholic Church in the United Kingdom during the last 60 years*. London, 1910. 45.

³¹ <https://www.britannica.com/biography/Nicholas-Wiseman> (letöltés: 2017. április 21.).

³² Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 121–122.

³³ <https://www.britannica.com/biography/Nicholas-Wiseman> (letöltés: 2017. április 21.).

³⁴ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 123.

³⁵ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 124.

³⁶ Magyar Katolikus Lexikon <http://lexikon.katolikus.hu/S/Simor.html> (letöltés: 2017. április 21.).

helyzetről, és többek között hallott arról is, hogy Viktória királynőt mennyire megviselte férjének, Albert hercegnek az elvesztése.³⁷

Simor érsek végezetül azt ajánlotta Mrs Byrne-nek, hogy keresse fel a váci püspököt is.³⁸ Sajnos a váci püspök nem tartózkodott a püspöki palotában, amikor Vácra érkezett a társaság, de megtekinthették a püspöki palotát és a kertet.³⁹ Pannonhalmán nagyobb szerencsével jártak, itt találkozhattak a főapáttal, aki szintén érdeklődött az angliai római katolikus egyház helyzete felől, és megmutatta nekik az apátság könyvtárát.⁴⁰ Később a tihanyi apátságot is felkeresték, itt is abban a megtiszteltetésben részesültek, hogy fogadta őket a tihanyi apát.⁴¹ Részt vettek először az apát, majd a perjel által celebrált szentmisén,⁴² de Julia Byrne nem írta le, mit jelentett számára egy ilyen nevezetes helyen hallgatni a misét. Viszont felkeresték a Visszhang-dombon található echo-követ, és ki is próbálták az effektust.⁴³

Julia Byrne számos római katolikus központot keresett fel Magyarországon, azonban könyve középpontjában nem a katolikus Magyarország bemutatása áll. Az egyházi személyekkel való találkozás és az egyházi jelentőségű városok megismerése csupán epizódok a könyvben, melynek fő célja az, hogy turisztikai szempontból jellemezze a nyugat-magyarországi régiót. A könyv előszava szerint Mrs Byrne célkitűzése az volt, hogy „eloszlassa azt az ijesztő gondolatot, [...] mely szerint az ebbe az országba irányuló utazás nehézségekkel jár. Ez [a könyv] meg fogja mutatni, hogy mit érhet el egy átlagos utazó, mennyi élmény szerezhető szerény kiadásokkal rövid idő alatt.” Hozzátette, hogy megpróbálja felkelteni az olvasók érdeklődését Magyarország „szép és változatos, illetve egyedi tájai” iránt, és megismerteti őket „csodálatra méltó lakosaival”.⁴⁴

Mrs Byrne Magyarországról alkotott képe

Julia Byrne utazása során sok helyszínt felkeresett, viszonylag részletes háttér információval szolgált az egyes épületek és városok történelmével kapcsolatban, és sok emberrel megismerkedett. A teljesség igénye nélkül megemlítek néhány helyszínt, melyet felkeresett, hogy röviden szemléltessem, mennyire fontos volt számára az útleírás sokszínűsége.

Győri tartózkodása idején különleges piaci nap volt a városban, amikor nemcsak zöldséget, gyümölcsöt és húst lehetett venni, hanem állatvásár is volt. Julia Byrne-t leginkább a lóvásár érdekelte, melynek látványa és hangulata teljesen lenyűgözte. Megállapította, hogy más, mint a londoni lóvásár. Örültek, hogy szemtanúi lehettek ennek az eseménynek, mert bepillantást nyertek a magyarok életének egyik meghatározó eseményébe.⁴⁵ Természetesen érdekelték a romos várak is, a Vág-völgyben felkeresték Hricsó várát,⁴⁶ illetve városnézés is

³⁷ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 124.

³⁸ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 125.

³⁹ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 137–143.

⁴⁰ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 64–70. Az útleírás nem közölte a főapát nevét, de 1865 és 1885 között Kruesz Krizosztom volt a pannonhalmi főapát. Magyar Katolikus Lexikon. <http://lexikon.katolikus.hu/P/Pannonhalmi%20F%C5%91ap%C3%A1ts%C3%A1g.html> (letöltés: 2017. április 21.)

⁴¹ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 262–263. 1865–1891 között Simon Zsigmond Antal (1814–1891) volt a tihanyi apát. Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon. <http://www.ekmk.hu/lexikon/talalatok3.php?beture=SIMON%20Zsigmond%20Antal> (letöltés: 2017. április 21.)

⁴² Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 271–272.

⁴³ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 274.

⁴⁴ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, VII.

⁴⁵ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 78–80.

⁴⁶ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 94–95.

szerepelt a programjukban: Vác belvárosának házai felkeltették figyelmüket,⁴⁷ de leginkább a börtönre voltak kíváncsiak.

Mint írta, más európai városokban is ellátogattak börtönökbe,⁴⁸ és szerették volna megtudni, hogyan bánnak a bebörtönzött emberekkel.⁴⁹ A váci börtön igazgatója csodálkozott, hogy nők is meg akarták tekinteni ezt az intézményt, és nem adott belépési engedélyt számukra.⁵⁰ Végül azonban mégis bejutottak, így útleírásában részletesen ismertethette a börtön működését.⁵¹ A magyarországi börtönök iránti érdeklődés azonban nem egyedi jelenség, más angol utazók is felkeresték ezeket az intézményeket, többek között Julia Pardoe is.⁵²

Az operaelőadás, egyházi főméltóságok, érdekes események és helyszínek leírása mellett Julia Byrne útikönyvét legendás történetek is gazdagítják. Balatonfüredi tartózkodása idején egy séta alkalmával találkoztak egy tizenhat éves magyar paraszt fiúval, aki elkalauzolta őket a görög leány barlangjához, és elmesélte a hozzá fűződő legendát.⁵³ Az útleírás megemlíti, hogy egyik helyi kísérőjük fordította le számukra a történetet magyarról németre.⁵⁴ A legenda egy tragikusan végződő romantikus szerelem történetét eleveníti fel Mátyás király idejéből.⁵⁵ Nemcsak a regét, de a barlang természeti környezetét is romantikusnak találták az angol utazók.⁵⁶ A barlang és legenda elbeszélése bizonyos mértékig izgalmassá és regényszerűvé tette az útikönyvet, hiszen a történet olvasása közben a legtöbb (női) olvasó valószínűleg meghatódva várta a szerelmespár sorsának alakulását. Ahogy James Buzard megállapította, romantikus elemek gyakran gazdagították az útikönyvek tényszerű felsorolását.⁵⁷

A tudományos élet színterére is bepillantott Julia Byrne, amikor ellátogatott a Magyar Tudományos Akadémia palotájába Pesten, itt „Professzor Rónay” fogadta őket, és kalauzolta az intézményben. Róla már Pannonhalmán hallottak,⁵⁸ de csak Pesten tudtak vele személyesen megismerkedni. Megtudták tőle az intézmény történetét, illetve Julia Byrne elmagyarázta, miért beszélt Rónay, a Magyar Tudományos Akadémia titkára olyan jól angolul.⁵⁹ Rónay Jácint⁶⁰ belépett a bencés-rendbe, majd az 1848–1849-es szabadságharc után angliai emigrációba⁶¹ kényszerült. Az útikönyv helyesen említi meg, hogy hazatérése után Győr

⁴⁷ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 151.

⁴⁸ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 143.

⁴⁹ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 147.

⁵⁰ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 145.

⁵¹ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 147–151.

⁵² Erről a témáról részletesen írtam egy másik tanulmányomban. Dömötör: *Magyarország egy angol úri hölgy szemszögéből*, 104–106.

⁵³ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 293–295.

⁵⁴ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 304.

⁵⁵ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 295–304. Ez a legenda valóban közzájón forgott a 19. században, erre Gróf Majláth János korabeli gyűjteménye a bizonyíték. Pornai és Iréne romantikus története a Füred elnevezésű fejezetben található, itt azonban a regét Majláth János nem egy parasztfiútól, hanem egy szép leánygyermek elbeszéléséből ismerte meg. A népi szájhagyomány szerepét tehát ő is hangsúlyozta. Gróf Majláth János után Kazinczy Ferencz: *Magyar regék, mondák és népmesék*. Kiadta Kazinczy Gábor. Pest, 1864. 325–342.

⁵⁶ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 294.

⁵⁷ Buzard, James: *The Beaten Track – European Tourism, Literature, and the Ways to ‘Culture’ 1800–1918*. Oxford, 1993. 168.

⁵⁸ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 63.

⁵⁹ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 180–187.

⁶⁰ Magyar Életrajzi Lexikon <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/> (letöltés: 2017. április 21.)

⁶¹ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 182–183.

vármegye egyik parlamenti képviselője⁶² lett, illetve a Magyar Tudományos Akadémia titkára.⁶³ Julia Byrne még azt is leírta, hogy Rónayt érdekelte a darwini elmélet a fajok eredetéről.⁶⁴ Mint ismeretes, valóban ő volt a „darwinizmus első és legismertebb magyarországi terjesztője”.⁶⁵

A magyarokról és Magyarországról kedvező képet festett Julia Byrne, ugyanúgy, mint Julia Pardoe majdnem két évtizeddel korábban.⁶⁶ Már könyvének elején a következő megállapítást tette: „Minden magyar ember, rangtól függetlenül, született úriember.”⁶⁷ Az általánosítás mellett az egyes személyek esetében is fenntartotta jó véleményét. Amikor a budai Császárfürdőben a fürdőmesterrel találkozott, kiemelte, hogy „olyan őszinte jóindulattal és udvariassággal fogadott bennünket, hogy mint a többi magyar embert, akivel találkoztunk, egészen a szívünkbe zártuk”.⁶⁸ Összehasonlításképpen megemlítette, hogy az angolok gyakran tekintenek mindenkire, akit nem mutattak be nekik, ezért nem is nagyon kezdeményeznek beszélgetést ismeretlenekkel, és nem hívnak meg idegeneket a házukba.⁶⁹ Ez a kijelentés megmagyarázza, miért is értékelte Mrs Byrne olyan nagyra a helyi lakosokkal való beszélgetést. Az országról szintén jó véleménnyel volt. Nagykanizsán járva kijelentette egy magyar utazónak, hogy „minden tetszett nekünk, amit láttunk az ön országában, és reméljük, a nem távoli jövőben majd visszatérünk”.⁷⁰ Egyedül a magyarok túlzott pipázása és cigarettázása zavarta őt.⁷¹

Könyve pozitív élményekről tanúskodik, annak ellenére, hogy Bécsben sokan óva intették őt a „barbár” magyaroktól és egy olyan országtól, ahol a „civilizáció hanyatlóban van”. Julia Byrne azonban nem ilyen benyomásokkal tért vissza hazájába.⁷² Utazásának kiindulópontja és vége természetesen Ausztria volt, és főleg itt hallott kedvezőtlen híreket a magyarokról. Sopron felé tartva a vonaton beszélgetésbe elegyedtek egy osztrák utassal, aki csodálkozott, miért választották úti céljukként Magyarországot, a magyarokat pedig a következőképpen jellemezte: „utálatos faj, büszke és lusta”.⁷³ Hozzátette még, hogy tulajdonképpen „az egész nemzet nagy növésű gyerekként határozható meg”.⁷⁴ Julia Byrne leírta, hogy Sopronban nagyon sok osztrákkal találkoztak, akik osztották ezt a véleményt,⁷⁵ de írásának hangneméből kitűnt, ő nem így vélekedett.

Természetesen az általánosítások hordoznak magukban némi veszélyt, és egy rövid utazás alkalmával a szerencse hozhatta Mrs Byrne-t és társaságát olyan szituációkba, ahol nem találkoztak kellemetlen emberekkel. Feltételezhető, hogy Mrs Byrne tényleg jól érezte magát

⁶² Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 184.

⁶³ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 180.

⁶⁴ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 185.

⁶⁵ Magyar Életrajzi Lexikon <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/> (letöltés: 2017. április 21.)

⁶⁶ Ezt a témát részletesen kifejtettem egy másik tanulmányomban. Dömötör: *Magyarország egy angol úri hölgy szemszögéből*, 107–108.

⁶⁷ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 47.

⁶⁸ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 215–216.

⁶⁹ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 47.

⁷⁰ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 311.

⁷¹ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 53.

⁷² Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 5–6.

⁷³ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 326.

⁷⁴ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 327.

⁷⁵ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 327.

Magyarországon a magyarok között. Fűtötte a lelkesedés, hogy egy kevésbé ismert országot bemutathat a nagyközönségnek, és személyes tapasztalatait megoszthatja olvasóival.

Mrs Byrne és az utazási irodalom

Nyugat- és Dél-Európa országai rengeteg angol turistát vonzottak a napóleoni háborúk vége, azaz 1815 után.⁷⁶ Főleg Franciaország és Itália volt a célpont, ide olyan nagy számban érkeztek, hogy szinte kis angol közösségeket alkottak.⁷⁷ Magyarországra viszonylag kevesen jöttek el,⁷⁸ de a véletlen úgy hozta, hogy Mrs Byrne találkozott néhány honfitársával. Esztergomban például három angol turistával: egy idősebb, középosztálybeli nőtlen férfi hozta el két unokaöccsét egy európai útra, mivel „mindenki megtette ezt”.⁷⁹ Egy Magyarországon élő angolt pedig a saját birtokán keresett fel balatonfüredi tartózkodása idején. Julia Byrne számára úgy tűnt, Mr Teasdale nagyon boldog és itteni életével elégedett volt.⁸⁰ Ez a látogatás azt is mutatja, hogy egy külföldi utazás nemcsak helyszínek felkereséséről, hanem az ott élő emberek megismeréséről is szólt.

Mivel Magyarországra kis számban érkeztek turisták, valószínűleg kevesebb útikönyv volt forgalomban. Ezt a tényt Julia Byrne is rögzítette.⁸¹ A kevés kiadványok egyike a Murray útikönyv sorozat, amelynek Dél-Németországról szóló kötete 1863-ban már a kilencedik kiadásnál tartott, és tartalmazott egy Magyarországról szóló fejezetet is.⁸² Mrs Byrne is forgatta Murray útikönyvét, erre a tényre világít rá egy pesti epizód leírása: pesti tartózkodásuk elején a szállásukról elindult a társaság egy kis sétára, de hamarosan elkezdett esni az eső, és egy könyvkereskedő boltjában találtak menedéket. Az üzlet emblémája a *Stock-im-Eisen* volt, mely Bécsben található a Kärnthnergassen. Az eredeti pontos másolata a bejárati ajtó és az üzlet ablaka között volt kitűzve. Ez egy fa törzsének a darabja, szögekkel körbeütve. Szóba elegyedtek a könyvkereskedővel, és megkérdezték tőle, hogy miért ezt választotta üzlete cégérének, és melyik hozzákapcsolódó legendát ismerte. Erre az eladó egy könyvet mutatott, és az ebben található legendát közölte útikönyvében Mrs Byrne.⁸³ A legenda ismertetése előtt azonban Julia Byrne egy bekezdésnyi szöveget idézett Murray útikönyvéből a bécsi *Stock-im-Eisen*ről, és megállapította, hogy a rövid és tényszerű leírás nem igazán ad felvilágosítást erről a nevezetességről.⁸⁴ Bár a bekezdés idézőjel között szerepel, Murray útikönyvének 1863-as kiadásában nem pontosan így szerepel ez a szöveg. Mrs Byrne részben szó szerint idézett, máshol azonban némileg átalakította a mondatot, de lényegi változtatást nem tett.⁸⁵ Sajnos nem használt lábjegyzetet pontos forrásának rögzítésére. Mivel magyarországi

⁷⁶ Buzard: *The Beaten Track*, 19.

⁷⁷ Buzard: *The Beaten Track*, 84., 97.

⁷⁸ A Magyarországra látogató és élményeiről könyvet publikáló brit utazókat több tanulmány is megemlíti, sok esetben csak a felsorolás szintjén. Lásd például: Kabdebo: *Travellers to Hungary*, id. mű; Milutinovits László: *Egy angol nő a reformkori Magyarországon*. Élet és Tudomány, 61. évf. (2006) 48. sz. 1514–1516.

⁷⁹ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 104–106.

⁸⁰ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 285–290.

⁸¹ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, IX.

⁸² *A handbook for travellers in Southern Germany*. London: John Murray. 1863. Ninth edition, Revised. 487–561.

⁸³ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 165–167. Sajnos a legendát tartalmazó könyv pontos címét nem sikerült azonosítanom.

⁸⁴ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 168.

⁸⁵ *A handbook for travellers in Southern Germany*, 204.

utazása előtt Bécsben tartózkodott három hétig, emlékezett erre az alkotásra, és többet akart megtudni róla.

Mrs Byrne nem utalt név szerint más útikönyvre. Pozsonyi látogatása során ugyan leírta, hogy az „idegenvezetők és az útikönyvek”⁸⁶ mit szoktak elmondani egy-egy épület kapcsán, de bővebb tájékoztatást nem adott a felhasznált irodalommal kapcsolatban. Azt sem említette, hogy belelapozott-e korábbi utazók élménybeszámolójába: vajon olvasta-e Julia Par-doe 1839-es magyarországi útleírását, vagy John Paget 1850-ben megjelent művét?⁸⁷ Hal-lott-e Arthur J. Pattersonról, aki szintén 1869-ben publikálta útleírását?⁸⁸

Az utazási irodalom elemzésének egyik nagy dilemmája annak megállapítása, hogy az utazók milyen részletekre emlékeztek pontosan, milyen mértékben voltak őszinték, illetve milyen esetekben állítottak valótlanúságot. Ahogy a népi bölcsesség is tartja, „messziről jött ember azt mond, amit akar”.⁸⁹ Julia Byrne saját „kis kötetéről” azt írta, hogy „helyes állítá-sokat” tartalmaz,⁹⁰ s a néhány említett pontatlanság ellenére feltételezhetjük, hogy alapve-tően törekedett a valóság bemutatására.

Az utazási irodalom elemzése során azt is figyelembe kell venni, hogy az útikönyv egy szelektációs folyamat eredménye: van, ami bekerül a szövegbe, és van, ami nem.⁹¹ A szerző egyes elemeket kidomborít, hogy műve népszerűbb, könnyebben olvasható és eladható le-gyen, illetve van olyan részlet, amit elhallgat, nehogy elrettentse a lehetséges utazó- és olva-sóközönséget. Mivel Julia Byrne elsődleges célja a magyarországi utazás nehézségéről alko-tott kép megváltoztatása volt, valószínűleg az ország mint turisztikai célpont pozitív tulaj-donságainak kiemelésére törekedett. A könyv eladhatóságának tekintetében pedig minden bizonnyal szempont volt az, hogy a bemutatott ország különleges legyen, illetve más, mint a többi. Valószínűleg ezért került bele a kötetbe néhány katolikus szempontból fontos város bemutatása és a főpapoknál tett látogatások. Julia Byrne nem írta le, hogy lelki szempontból milyen feltöltődést jelentett számára a katolikus templomokban töltött idő. Ezt az informá-ciót feltehetőleg azért nem osztotta meg olvasóival, mivel tudta, hogy angliai olvasóinak többsége protestáns, és ilyen részletek nem fogják érdekelni őket. Azonban mint különleges téma, az útleírását mindenképpen egyedivé tette.

Összességképpen megállapítható, hogy Julia Byrne kellemes élményekkel tért vissza ha-zájába: „...mindent figyelembe véve semelyik más utazás sem hagyott olyan üde és kellemes emlékeket, mint őszi látogatásunk a magyaroknál és országukban”.⁹² Útikönyvéből kitűnt, hogy nyitott volt az új látnivalók iránt, és sokrétű érdeklődésének köszönhetően képes volt élvezni azt, amit az ország nyújtott számára. Római katolikus volt, felekezeti hovatartozása befolyásolta érdeklődését, de vallási nézeteit nem kívánta a többségi protestáns angol olva-sóira erőltetni. Szinte csak kellemes benyomásait rögzítette könyvében. Lehet, hogy az út

⁸⁶ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 16.

⁸⁷ Paget, John: *Hungary and Transylvania*. London, 1850.

⁸⁸ Arthur J. Patterson 1862 és 1867 között több alkalommal járt Magyarországon. Útleírását Frank Tibor a „kiegyezés korának legjelentősebb, páratlan brit krónikája”-ként értékeli. Frank Tibor: *Arthur J. Patterson és a The Magyars*. In: Háda Béla (szerk.): *Eszmék, forradalmak, háborúk: Vadász Sándor 80 éves*. Budapest, 2010. 141. http://seaslib.elte.hu/FrankTibor_Patterson.pdf (letöltés: 2017. április 21.) Ez a könyv is 1869-ben jelent meg, mint Julia Byrne műve. Patterson, Arthur J: *The Magyars: Their country and institutions*. London, 1869. Vol. 1-2.

⁸⁹ Carey, Daniél: *Truth, lies and travel writing*. In: Thompson, Carl (ed.): *The Routledge companion to travel writing*. London, 2016. 3.

⁹⁰ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, IX-X.

⁹¹ Thompson, Carl: *Travel Writing*. London, 2011. 62.

⁹² Byrne: *Pictures of Hungarian life*, 3.

során érte ugyan kellemetlenség, de vagy tudatosan nem osztotta meg olvasóival, vagy pedig valóban mindennek csak a jó oldalát akarta látni és láttatni.

Frank Tibor is arra az álláspontra jutott, hogy Julia Byrne „kedvező véleményt formált a katolikus Magyarországról”.⁹³ Emellett azonban „alsóbbrendű Baedeker” útikönyvhöz⁹⁴ hasonlította Julia Byrne művét, pedig munkája sokoldalúbb, mint egy tényszerű útleírás. A helyszínek mellett személyes élményeit is megosztotta olvasóival, és igyekezett érdekes eseményekről és látványosságokról beszámolni. Wiseman bíboros ajánlólevelének segítségével, katolikus beállítottságából adódóan és német nyelvtudásának köszönhetően találkozott a kor néhány jeles személyével. Ahogy Mrs Byrne írta, könyvének címe (*Pictures of Hungarian life* – Magyarországi életképek) is arra utal, hogy különböző jeleneteket mutat be az ország életéből: praktikus tanácsot ad, igyekszik felvázolni az ország szépségeit, beszámol társasági eseményekről, egyszóval karcolatokat vázol fel a magyarországi életről.⁹⁵

A *Pictures of Hungarian life* című útikönyv azt nyújtotta az olvasóinak, amit a címben előrevetített: életképeket a magyarországi életről. Mrs Byrne célja az volt, hogy kötete felhasználható legyen „kandalló melletti szórakoztató olvasmányként, illetve útitársként”.⁹⁶ A könyv azonban Julia Byrne érdeklődési köréről is sokat elárul, ezért nem tekinthető kizárólagosan tényszerű útikönyvnek. Személyes benyomásokat is tartalmazó útleírás ez a mű, amely hasznos az utazáshoz, de kitűnő olvasmány a Magyarország iránt érdeklődő emberek számára is.

---

⁹³ Frank: *Picturing Austria-Hungary*, 108.

⁹⁴ Frank: *Picturing Austria-Hungary*, 108.

⁹⁵ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, IX.

⁹⁶ Byrne: *Pictures of Hungarian life*, X.